

Memoires

1990-C

**Willem
Oltmans**

PAPIEREN TIJGER

INHOUD

Inleiding	7
Amsterdam	9
Johannesburg	35
Amsterdam	93
Boston	108
Amsterdam	119
Bijlagen	161
Register	255

Een zoektocht naar grootmoedigheid

Willem Oltmans leefde in de wereld van internationale relaties. In zijn wereld was er altijd onrust. Onze wereld beleeft ook turbulente tijden. In Noord-Korea wordt agressie gepredikt als de weg vooruit. Het Midden-Oosten ondergaat een angstwekkende onrust. In de VS hebben we een president die met twitterdiplomatie bij velen onbehagen wekt.

Willem zocht de turbulentie op. Hij beleefde op vele plekken in de wereld de internationale spanningen aan den lijve. Wat dreef Willem? Hij was op zoek naar grootmoedigheid. Hij vervulde rollen als journalist, chroniqueur, en – misschien het meest – als waar- schuwer.

Willem was een bijzonder mens. Ik leerde hem kennen toen ik in 1983 als jonge leraar in Suriname was gaan werken. Willem kwam naar Paramaribo omdat hij met eigen ogen wilde zien wat er gebeurde in het land dat na een militaire coup in 1980 eerst mocht rekenen op Nederlandse sympathie, maar na het vermoorden van critici in 1982 werd verguisd. We raakten bij toeval in gesprek, en met tussenpozen duurde dat gesprek 20 jaar.

Willem zocht waarheid. Hij zocht evenwicht waar hij vond dat domme eenzijdigheid het beeld domineerde. Hij zocht grootmoedigheid, want hij had een hekel aan kleingeestigheid. Die zoektocht bracht hem naar vele brandhaarden op deze wereld. Een fenomenaal netwerk van contacten van hoog tot laag (inclusief een leraar in Paramaribo) onderhield hij met brieven (meestal kattenbelletjes). Een vermogen spendeerde hij aan postzegels.

Willem was niet subtiel, maar wel gedreven op zoek naar nuance. Zijn hekel aan kleingeestigheid bracht hem in conflict met velen, inclusief minister Luns. Dat conflict sleepte zich jaren voort en resulteerde in een vergoeding van de Nederlandse overheid aan Willem. Dankzij deze vergoeding is Willems nalatenschap van dagboeken in 76 delen *Memoires* nu veiliggesteld.

Wat ons wordt nagelaten in deze *Memoires* is een welkome waarschuwing tegen kleingeestigheid. Willem zocht naar gebalancerde visies. Of hij die gevonden heeft, zal de lezer van deze *Memoires* moeten uitmaken. Maar we weten dat een oog voor de veelzijdige

■ waarheid nodig is om stabiliteit terug te brengen waar turbulentie heerst.

Meer dan ooit vraagt de wereld om wijsheid en om een diplomatiek vermogen om met grootmoedige visies binnen internationale relaties verbindingen te maken en een plek te geven aan de veelzijdige waarheid. Nu we dankzij internet de wereld met een muisklik vinden, lijkt ons vermogen om te verbinden kleiner te worden. In deze digitale tijden zijn we zo druk met onszelf dat we geen oog hebben voor de veelzijdige waarheid. Wat zou Willem hiervan vinden? We zouden in de wereld van internationale relaties een waarschuwer als Willem nu goed kunnen gebruiken!

Memoires zijn een uitnodiging om geduldig terug te kijken (76 delen!). Door terug te lezen hoe Willem ons waarschuwde, vinden we hopelijk de inspiratie tot grootmoedigheid. Dat kan niet zonder het persoonlijke en dus maken we ook zijn liefde voor Peter mee en zijn gestage financiële neergang. Willem was charmant, maar niet makkelijk. Maar wat een toewijding aan zijn oprechte missie!

Willem ging niet mee in eenzijdige visies op Soekarno, Mandela, de Klerk, Bouterse. Op eigen initiatief (en meestal op eigen kosten) zocht hij een meer evenwichtig beeld.

Deze *Memoires* zijn de weergave van een man die grootmoedigheid een plek wilde geven in internationale relaties. Hij zag geen noodzaak voor moralisme. Willem wilde ons inspireren om internationaal beleid tot een bron van stabiliteit te maken. Dat deed hij vaak op een lastige manier. Maar zulke waarschuwings zijn nodig. Het is een geluk voor toekomstige generaties dat zij het hele verhaal van dit bijzondere leven kunnen teruglezen. Dank aan Willem Oltmans!

Roel Martens.

1 september 1990*Luchthaven Jan Smuts*

Ik haat het weer te moeten vertrekken. Ik wilde dat ik nooit meer zou moeten reizen. En toch, als dit zou gebeuren, zou ik daarvan weer ongelukkig zijn. Gisteren was een idiote dag.

Volgens Louis zijn de conservatieven van Andries Treurnicht nu de verdedigers van het Afrikanerdom en niet langer De Klerk en de Nationale Partij. Stoffel van de Merwe heeft zelfs gezegd dat de NP nu best door een zwarte Zuid-Afrikaan geleid zou kunnen worden. Ze hebben de neiging door te slaan deze Boeren. Het blijft onvoorstelbaar hoe snel dit allemaal gaat.

Opmerkelijk dat Buthelezi een geheime reis naar Europa en de USSR maakt, en dus nog voor Mandela in Moskou zal zijn, terwijl de Sovjets altijd de trouwe bondgenoten van het ANC zijn geweest. Moet er nu niet een alliantie worden gesloten tussen de Nationale Partij en Inkatha? Christo Landman was het met me eens dat de hoofdartikelen in *The Citizen* het meest door-dacht zijn van de Zuid-Afrikaanse geschreven media.

2 september 1990*Lissabon*

„Je pèse chaque mot que j'écris,” aldus Gide op pagina 1.164 van zijn *Journal*. Dit gedeelte staat al sinds 1977 ongelezen op een plank bij mijn andere boeken. Vreselijk.

Vincens Steensen-Leth heeft vannacht bij de Vernèdes geslapen, want anders hadden we weer geen van beiden een oog dichtgedaan.

Jammer dat Louis Heyneman een Mercedes belangrijker vindt dan een behoorlijke piano. Hij speelt uitstekend. Ik wil hem aanmoedigen meer te studeren.

Vervelende lange stop in Lissabon.

Nelson Mandela heeft in Lusaka gezegd nog niet bereid te zijn om een ontmoeting met Buthelezi te hebben. Dat toont mij dat de man absoluut niet de staatsman is waar de wereld hem voor houdt.

3 september 1990

Amerbos

Trieste zaak, dit lege huis wat eens een paradijsje voor me was. Er kleven eindeloze herinneringen aan deze woning, zoals aan mam die kwam logeren en natuurlijk aan Peter. Later ook Eduard.

Rachmaninoffs derde pianoconcert moet me uit de *dip* halen nadat de BBC aankondigde hoe de CIA voor de zoveelste keer bezig is geweest, ditmaal in Guatemala, om de autochtone Indianen die daar wonen te helpen uitroeien. Washington schijnt een vrijbrief te hebben, ook van bondgenoten als het zootje in Den Haag, om moord en doodslagpraktijken toe te passen, of via marionetten te laten uitvoeren, waar het de Yankees maar goeddukt. En „de wereld” zwijgt als het graf, want iedereen wil dollars hebben, inbegrepen Gorbatsjov tegenwoordig. Intussen worden de meeste wapens aan de oliestaten van de Golf verkocht. De wereld is *as mad as a hatter*. *Pravda* schreeuwt dat detente op springen staat, maar wie neemt Moskou nog serieus? Het Russische parlement kwam bijeen om te overleggen hoe ze de regering kan verjagen.

Het plein voor het Centraal Station in Amsterdam is eigenlijk een verlopen vuilnisbelt. Wie de hoofdstad vanuit Japan bereikt, valt met zijn neus in een troosteloze bende. Het draaiorgel waar Peter zo van houdt, staat nog altijd op dezelfde plaats. André Gide was tegen „een toon” van een schrijver die niet natuurlijk is: dat is mijn bezwaar tegen Kellendonk.

Twee uur bij Keyzer met Paul Witteman en Jan van Friesland van de VARA. Heb een uitsmijter gegeten. We gaan misschien toch een programma over Zuid-Afrika maken. Er volgt een gesprek over met Marcel van Dam. Ik stond helaas bekend als pro-Pretoria. Dat komt er dus van als Sonja en Conny Braam met leugens de lachers op hun hand willen krijgen, en het dan verdommen om hun onzin te corrigeren.

Liep tegen Guusje Vleugel aan die zei dat Adriaan van Dis niet kon schrijven. Witteman: „Van Dis schrijft prachtig.” Ze hebben geen van beiden gelijk.

André Haakmat vertelde ieder moment een telefoontje van Henk Herrenberg te verwachten dat de ton uit Suriname rond is.

Lakeman en Foudraine hebben bedacht dat ons boek *Het dolgedraaide brein* moet gaan heten. „Ja, een dolgedraaide psychiater,” merkte Jan Cremer op. Ik ben het er niet mee eens, maar die titel zal het wel worden. Uitgever Wim Hazeu denkt dat ik als correspondent van *NRC Handelsblad* veel in Zuid-Afrika zou

kunnen doen.¹ Hij begrijpt dus nog altijd niet hoe de Haagse rode knop werkt in relatie tot hoofdredacties van toonaangevende bladen. In de affaire van Robbert Ammerlaan en de biografie van Bernhard zei hij nog versted te staan hoe het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren in dit land opereerde. Twee jaar later blijkt hij dit alweer vergeten.

Ik belde Lakeman dat ik de titel hopeloos vond. Hij reageerde: „Dan doen we het boek maar in de ijskast.” Later kwam hij naar Amerbos. We kwamen overeen het maar zo te laten.

Merkwaardig bericht in de *NRC Handelsblad*: AMBTENAREN REGEERDEN EEN WEEK.² Nadat op 2 augustus Irak het buurland Koeweit was binnengetrokken, is ons koninkrijk blijkbaar een week door ambtenaren geregeerd bij afwezigheid van de ministers en het parlement. Minister Andriessen verving het hele kabinet als minister van Economische Zaken, dus hij liet dit allemaal onder zijn gezag gebeuren. Het waren ook ambtenaren die de boycot van Irak voorbereidden en voor vier miljard aan tegoeden van Irak blokkeerden. Vreemde zaak.

Minister Pronk reist naar Chili om de herbegravenis van Salvador Allende bij te wonen.³ Hij geeft het nieuwe bewind van dat land dertig miljoen gulden ontwikkelingsgeld. Pinochet mag dan zijn afgetreden, de opvolgers en moordenaars (samen met de CIA en de Amerikaanse rode knop) van Allende lopen nog steeds ongestraft rond. Pronk is mesjogge, maar dat wisten we al heel lang.

Heerlijke tocht door de polders. Dat mis ik in Hillbrow.

Thatcher kletst onzin over Saddam Hoessein, die een aantal gijzelaars achter de hand houdt. „Hij heeft zich verborgen achter de rokken van vrouwen. Ik beschouw hem niet als gek. Ik beschouw hem als totaal berekenend en wreed en als iemand die geen enkel oog heeft voor de waardigheid of de rechten van het individu.” De reactie uit Bagdad: „De oude Thatcher heeft haar verstand verloren.”

4 september 1990

Prins Bernhard gaat met Juliana naar de 50ste herdenking in Londen van de Battle of Britain en zal voor de tweede maal sinds de Lockheed-affaire zijn uniform dragen als eremarschalk van de Royal Air Force. Ik begrijp die man niet. Ik zou na alles wat er is gebeurd er niet meer over gepiekerd hebben dit ooit nog te dragen. Hij heeft echt de huid van een olifant.

1 Zie bijlage 1.

2 *NRC Handelsblad*, 1 september 1990.

3 *De Volkskrant*, 3 september 1990.

George Bush wil het congres vragen om Egypte's schuld van zeven miljard dollar geheel of gedeeltelijk kwijt te scheld. Pure omkoperij voor de steun die Washington van Moebarak krijgt voor de mogelijkheid Saddam Hoessein een kopje kleiner te kunnen maken.

Time publiceert een artikel over de onafhankelijkheidsverklaring van Armenië. Volgens *Time* stevent dit land met een sneltreinvaart af op een nieuw Libanon. Ik heb ooit Jerevan bezocht.⁴ Hoe is het mogelijk dat er nu vijftien gewapende groepen om de macht strijden? Gorbatsjov heeft de USSR binnen de kortste keren naar de knoppen geholpen. Onvoorstelbaar wat daar gebeurt.⁵

Premier Ruud Lubbers heeft bij de opening van het academische jaar aan de Universiteit van Nijmegen gezegd dat Nederland ziek is. Dit zou blijken uit statistieken betreffende arbeidsongeschiktheid, ziekteverzuim, *drop-outs* en werkeloosheid. Er is sprake van een „sociale kwestie” evenals een eeuw geleden en de politiek kan het probleem niet alleen oplossen. Ook zou er sprake zijn van een erosie van het volksbesef dat men zich aan de wet moet houden. Ik begrijp dat Lubbers alleen het fysieke gedeelte van de volksgezondheid behandelt, want iedereen is traditioneel „onbekend” met het verschijnsel psychosomatische ongesteldheid. Dat is de voornaamste oorzaak van de afwijkingen die Lubbers opsomde.

Suriname heeft een tekort van 227 miljoen gulden. Ik zal mijn geld wel nooit krijgen, ook al berichtte Herrenberg onlangs aan Haakmat dat het geregeld zou worden.

5 september 1990

Snak ernaar Eduard terug te zien. De Amerikaanse nationale schuld bedraagt maar liefst 3.214.512.688.472,82 dollar. Dat komt nooit meer in orde.

De opperbevelhebber van de troepen van het Warschaupact, generaal Vladimir Labov heeft volkomen terecht gezegd dat de militaire aanwezigheid van de Amerikanen en hun vloot in het Golfgebied het machts-evenwicht in die regio wijzigt. Lobov sprak van een bedreiging voor de USSR en het mogelijk mislukken van besprekingen in Wenen over de conventionele bewapening. De woordvoerder van Buitenlandse Zaken in Moskou, Gennadi Gerasimov heeft Lobov gedesavouéerd. Je ziet met open ogen hoe de macht en invloed van de Sovjet Unie door een kliek van verraders wordt verdubbeld en weggegeven.

4 Zie *Memoires 1975-1976*.

5 *Time*, 3 september 1990.

Wim Klinkenberg vertelde dat de nieuwe *Krant op Zondag* geleid door René de Bok – totaal incompetent – werd ingewijd met o.a. „een heel lullige speechje” van Henk Hofland, die ook daar medewerker is geworden. Wim was erbij aanwezig geweest. Hij zei over Hofland: „Die man is volledig op zijn retour. Aanwezige jonge journalisten hadden gezegd niets in het experiment te zien.”

Eduard arriveerde. Het was heerlijk dat hij er was. Hij wilde eerst alles weten. Hij was bezorgd over mijn wel en wee in Zuid-Afrika. Ik zei dat de enige onvolmaaktheid in Hillbrow was, hem te moeten missen. We dineerden bijna twee uur bij Djanoko. Ik zag trouwens Spoor en Hofland op het terras bij Hoppe zitten. Geef mij maar Peter en Eduard.

Eric van 't Groenewout, met wie ik al eerder correspondeerde, houdt zich bezig met het voorkomen van de vernietiging van dossiers van de BVD. Dit zou vanzelfsprekend niet moeten gebeuren, maar Den Haag heeft teveel te verbergen. Teveel smeerlappen moeten hun sporen uitwissen. Hij schijnt de dossiers van Joris Ivens ter inzage hebben gehad. Ik wil deze Eric ontmoeten. Heb Dirk Keijer maar weer eens een fax gezonden over het geld dat hij me schuldig is.

Ik heb Arnold Hutschnecker geschreven dat ik geen zin had hem laatst in New York op te zoeken, vanwege zijn scherpe uitlatingen over de situatie in Zuid-Afrika, maar dat ik hem op een volgende reis weer hoopte te zien. Hij zond me namelijk een brief dat hij zijn psychoanalytische praktijk in New York eindelijk had gesloten en zich in Sherman, Connecticut op zijn boerderij had teruggetrokken. Hutschnecker zal een dierbare herinnering blijven.

Bij het Centraal Station op weg naar bus 33 liep ik tegen Gulian (19) aan. Zag er lekker uit. Hij wilde mee naar Amerbos voor honderd gulden. Desnoods 75. Bij de bus vroeg hij 25 gulden voorschot om hasj te kopen. We gingen het hoerenkwartier in, waar hij stuf van Surinamers kocht. Hij schooierde er zilverpapier bij. Hij begon meteen te roken en daarom lieten we de ene na de andere bus maar eerst vertrekken. Tenslotte ben ik alleen naar huis gegaan en voelde me eigenlijk bevrijd. *Cello Sonate* van Chopin.

6 september 1990

Minister Ali Alatas van Buitenlandse Zaken van Indonesië heeft zich scherp uitgelaten over een uitspraak van premier Lee Kuan Yew van Singapore, namelijk dat het maar goed was dat er geen tweede Sukarno over Indonesië regeert. Lee schijnt in

Djakarta een storm van verontwaardiging te hebben ontkend. Veel hoofdredactionele commentaren hebben hem scherp veroordeeld.⁶

André Haakmat had samen met Denise de Hart in Antwerpen Henk Herrenberg ontmoet. Het is nog steeds mogelijk dat ik 72.500 gulden uit Paramaribo zal krijgen. Dat zou lucht geven. Dan kan ik Amerbos houden. Er schijnt een ontmoeting in Parijs te zijn gepland tussen Bouterse en Brunswijk.

Collega Henry Faas (63) is overleden.

President De Klerk is de eerste regeringsleider van Zuid-Afrika die Soweto en Sebokeng heeft bezocht. Rob Meines meldde in *NRC Handelsblad* dat een delegatie van Kamerleden De Klerk en Pik Botha in Pretoria had ontmoet en de afvaardiging was tevreden (moet je nagaan) dat De Klerk integer en met goede bedoelingen bezig is.⁷ André van Es van GroenLinks merkte op: „Hij is een man die meent wat hij zegt.” Josephine Verspagnet van de PvdA zei: „Ik heb de man eens in zijn ogen gekeken en ben tot de conclusie gekomen dat hij integer is.” Men zal in Pretoria buitengewoon verheugd zijn dat onze volksvertegenwoordiging met hun handel en wandel is ingenomen.

Ik heb de bladmuziek voor piano van Liszt en Schubert kunnen krijgen. Ik kan niet wachten weer achter de piano te zitten.

In de vs is veel heibel ontstaan over een bezoek van Dan Rather (CBS televisie) aan Saddam Hoessein.⁸ De zogenaamd vrijste pers ter wereld wil dus geen ruimte bieden aan een dergelijke normale journalistieke daad. Stel je voor dat nadat Chamberlain in Berchtesgaden met Hitler had gesproken, een *Achter het Nieuws*-team een interview met Adolf zou hebben kunnen maken. Geen wonder dat Bush de Iraakse leider met Hitler vergelijkt, om dat stempel op hem te drukken. Bush gedraagt zich zelf als een Texaanse variant op de nazi's.

Eduard was hier. Hij zei dat ik me moest laten inschrijven bij woningbouwvereniging Eigen Haard. Wat er dan in de toekomst ook eventueel zou gebeuren, ik zou dan in Amsterdam altijd een pieds à terre kunnen krijgen plus een uitkering van 1.200 gulden in de maand. Hoe bedenkt hij dit allemaal? Ik zie die ontwikkeling absoluut niet. Ik wil in Zuid-Afrika blijven. Ik kom er heus wel uit. Ik weet zeker dat Eduard mijn laatste liefdesaffaire zal zijn geweest. Ik zal wel nooit meer van iemand houden. Ik twijfel aan iedereen, soms zelfs aan Eduard.

6 *NRC Handelsblad*, 5 september 1990.

7 *NRC Handelsblad*, 6 september 1990.

8 *Time*, 10 september 1990.